

องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของห้องแถวไม้โบราณ
ตลาดเก่าก๊กพระยา จังหวัดนครปฐม
Architectural Elements of Old Wooden Shop House in
Kok Phaya Old Market, Nakhonpathom Province

ประธาน ยานกุลวงศ์* ธนพร วรฉัตร* และ อมร ปิยะวาจี*
Prathan Yarnkoolwong* Tanaporn Worachat* and Amorn Piyavajee*

Received : August 14, 2021

Revised : November 29, 2021

Accepted : December 8, 2021

บทคัดย่อ

การศึกษานี้เป็นการสำรวจลักษณะทางกายภาพที่ปรากฏในส่วนบริเวณทางเดินกลางของตลาดเก่าก๊กพระยา จังหวัดนครปฐม ประกอบไปด้วย ห้องแถวที่มีการปรับตัวเปลี่ยนแปลงมาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งตลาดเมื่อพ.ศ. 2450 จำนวน 46 ห้องแถว ซึ่งพิจารณาลักษณะทางกายภาพที่มองเห็นจากทางเดินกลาง เช่น ประตู ช่องแสงระบายนอก หน้าต่าง ระแนงไม้ ผนัง ลวดลาย ชายคา พื้นที่หน้าบ้าน เครื่องเรือน เป็นต้น นำไปสู่การรวบรวมและระบุตำแหน่งเพื่อค้นหาลักษณะร่วมกัน รวมถึงคุณค่าความหมายต่อการดำเนินชีวิต และค่านิยมของการปรับเปลี่ยนที่อยู่อาศัย

ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะทางกายภาพที่มีร่วมกันในมิติทางสถาปัตยกรรมห้องแถวบริเวณด้านหน้าร้านสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการปรับตัวของชุมชนที่มีต้นกำเนิดของชาวจีน ผสมกลมกลืนกับวัฒนธรรมไทย ตั้งแต่การอยู่ในเรือนที่ปลูกสร้างอย่างเรียบง่ายทรงบังกะโลตามแบบตะวันตกที่มีการแพร่หลายในไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 แผงเอาคติดแบบจีนที่แสดงออกผ่านช่องแสงเหนือประตูสื่อความหมายของการไหลเวียนของอากาศและเงินทอง อันเป็นภูมิปัญญาของจีนที่ทำให้ห้องแถวไม่อึดอัด การเลือกใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ล้วนมีการเชื่อมต่อสัมพันธ์สอดคล้องกันตามวิถีชีวิตที่การค้าขายในอดีตในพื้นที่ริมน้ำท่าจีนมีความเจริญรุ่งเรือง ด้วยพื้นที่หน้าร้านที่ช่วยส่งเสริมการค้าขาย จนถึงยุคยุคปัจจุบันชุมชนเปลี่ยนไปตามกาลเวลาและคนรุ่นใหม่ประกอบอาชีพอื่นจึงเน้นรูปแบบการอยู่อาศัยทำให้เกิดพื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น แต่ลักษณะทางกายภาพของอาคารก็ยังคงสืบทอดลักษณะอันมีคุณค่าของบรรพบุรุษมาจวบจนปัจจุบัน

Abstract

This study explores the physical features that appear in the public corridor of the Kok Phaya Old Market in Nakhon Pathom province which consists of shop houses that have changed since the market's inception in B.E. 2450 (1907 A.D.). 46 shop houses were considered the physical characteristics seen from the public corridor, such as doors, openings, windows, slats, walls, eaves, front terrace, furniture, etc. That the community has shown leads to collection and identification to find things that are common, valuable to life and value of home remodeling.

* คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, จังหวัดนครปฐม, 73170

* Faculty of Architectural and Design, Rmutr, Nakhonpathom, Thailand, 73170

Corresponding author Email: prathan.yar@rmutr.ac.th*

The results have showed that the common physical characteristics in the architectural dimension of the shop house's facade. It reflects the adaptability of communities of Chinese origin, blended harmoniously with Thai culture from living in a simple house built in Western “bungalows style” that were prevalent in Thailand during the reign of King Rama V. It also embraces the Chinese motto expressed through the light above the door, conveying the meaning of airflow and money. This is the wisdom of China that makes the shop house looks more comfortable. All these selections of architectural elements are connected according to the culture of prosperous trading in the past around Tha Chin river area with a storefront zone providing added value or incentives to consumers until the modern era. Communities have changed over time and new generations engage in other occupations, thus focusing on living styles instead. It creates more private areas but still inherited the valuable characteristics of their ancestors until now.

คำสำคัญ: ลักษณะทางกายภาพ การปรับตัว ห้องแถว ตลาดชุมชนเก่า

Keywords: Physical Characteristics, Adaptation, Shop house, Old Community Market

บทนำ

ตลาดเก่าก๊กพระยา เริ่มก่อตั้งชุมชนเมื่อปีพ.ศ. 2450 (อภิรักษ์ณิ เกษมผลกุล, 2557) วิถีชีวิตเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงตาม นโยบาย เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีอันทันสมัย ลักษณะทางกายภาพของห้องแถวไม้โบราณที่เกาะตัวตามแม่น้ำท่าจีน ตั้งแต่ จังหวัดสมุทรสาคร ไปยัง สุพรรณบุรี นั้น ล้วนมีความคล้ายคลึงกัน คือ การใช้ไม้ เป็นวัสดุหลักในการก่อสร้าง ซึ่งหาได้ไม่ยากนัก เนื่องจากมีโรงเลื่อยที่ตั้งอยู่ริมน้ำกระจายตัวอยู่ตามเส้นทางน้ำ การขนส่งลำเลียงผ่านแม่น้ำลำคลองไปยังตลาดชุมชนต่างๆ การใช้ไม้ในการก่อสร้างจึงแพร่หลาย ตลาดเก่าส่วนใหญ่นั้นถูกสร้างขึ้นภายใต้อิทธิพลแบบจีนและตะวันตกที่ได้รับเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งมีลวดลายประดับประดาที่แฝงด้วยคุณค่าความหมายทางวัฒนธรรมของชาวจีน ศิลปะสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล (ปัญญา เทพสิงห์, 2547) สำหรับตลาดเก่าก๊กพยานั้น ลวดลายต่างๆ อาจจะไม่มีการละเอียดมาก อย่างในเมืองใหญ่ในเขตกรุงเทพฯ ภูเก็ต หรือ จันทบุรี

ลักษณะทางกายภาพของห้องแถวไม้ในอดีต เป็นอาคารไม้แบบเรียบง่าย ไม่พบอิทธิพลที่มาจากจีนและตะวันตกมาก แต่ทว่ายังมีลักษณะหน้าร้านคล้ายคลึงกับตลาดเก่าหลายแห่งริมน้ำท่าจีน (มนัญญา วาจกวิศุทธิ์, 2548, น.53-56) คือ มีพื้นที่หน้าร้าน มีประตูแบบไม้กระดาน มีช่องแสงระบายอากาศเหนือประตู มีป้ายชื่อบ้านท่าจากแผ่นไม้ มีฝาดนังแบบฝาไม้ตีเกล็ดแนวตั้งและแนวนอน ส่วนที่เพิ่มเติมขึ้นมา มีการสร้างใหม่ตามวิถีชีวิตและการปรับตัวเพื่ออยู่อาศัย ห้องแถวเริ่มมีการก่อสร้างด้วยโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก มีการใช้วัสดุสมัยใหม่ และมีการผสมผสานวัสดุเก่ามาใช้ เป็นคำถามว่า การปรับเปลี่ยนองค์ประกอบอาคารในปัจจุบันของชุมชนนี้ มีสิ่งใดบ้างที่มีร่วมกันหรือต่างกัน ด้วยเหตุผลของการปรับตัวอย่างไร ซึ่งองค์ความรู้จากการศึกษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงปัจจัยพื้นฐานของวิถีชีวิต ความต้องการทางด้านจิตใจ วัฒนธรรม และสุนทรียภาพของมนุษย์ เกิดเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นมรดกของชุมชน (ปัญญา เทพสิงห์, 2547, น.1)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อค้นหาลักษณะกายภาพสถาปัตยกรรมที่มีร่วมกันของห้องแถวภายในตลาดเก่าก๊กพญา
2. เพื่อวิเคราะห์ถึงการปรับตัวในการอยู่อาศัยตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

กรอบแนวคิดการศึกษา

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องด้านลักษณะทางกายภาพผังชุมชน รูปแบบทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม ชนชาติต่างๆ ค่านิยม คุณค่าความหมาย ตลอดจนการปรับตัว ชุมชนห้องแถวไม่มีลักษณะร่วมที่คล้ายคลึงกันทางด้านชาติพันธุ์จีนและอาศัยอยู่ในประเทศไทยทำให้รับเอาวัฒนธรรมผสมผสานและส่งผลต่อการพัฒนาการและการปรับตัวของอาคารเพื่อการอยู่อาศัย

การดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพทางสถาปัตยกรรม องค์ประกอบในการก่อสร้าง การประดับประดา ลวดลาย ความหมาย ค่านิยม ที่มาที่ไป อิทธิพลการส่งต่อ เชื่อมโยงที่เกี่ยวกับอาคารประเภทห้องแถวไม้

2. สำรวจพื้นที่ตลาดเก่าก๊กพระยา ตรงช่วงบริเวณทางเดินกลาง เก็บภาพด้านหน้าอันเป็นภาพลักษณ์ของตลาดเก่า ทั้งหมด 46 ห้องแถว นำมากำหนดพิกัดตำแหน่งจากแผนที่ของตลาดที่วาดขึ้นมาจากการสำรวจ (ภาพที่ 1) โดยเลือกขอบเขตของห้องแถวที่มีการหันหน้าเข้าหากันตลอดเส้นทางเดินกลางของชุมชน

3. สัมภาษณ์เกี่ยวกับการปรับตัวในการอยู่อาศัยของชาวบ้าน จำนวน 5 หลัง ได้แก่ H16, H21, H34, H35, H45 เพื่อให้ทราบถึงแนวทางในการปรับตัวในการอยู่อาศัยตามวิถีชีวิตดั้งเดิมจนถึงปัจจุบัน โดยมีเกณฑ์คัดเลือกจากผู้อยู่อาศัยที่เป็นทายาทเชื้อสายจีน องค์ประกอบกายภาพของวัสดุ วิธีการก่อสร้าง อายุอาคาร และตำแหน่งที่ตั้งที่ตั้งที่ติดและไม่ติดแม่น้ำ

4. วิเคราะห์จัดกลุ่มองค์ประกอบ 10 หัวข้อ อันได้แก่ 1) ประตู 2) แผงเหนือประตู 3) ชายคา 4) พื้นที่หน้าบ้าน 5) วัสดุพื้น 6) เครื่องเรือน 7) พื้นี่ความเชื่อ 8) ป้ายชื่อบ้าน 9) ผนัง และ 10) หน้าต่าง จากนั้นวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพที่มีร่วมกัน ทั้งเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ค่านิยมความหมายและการปรับตัว ในการเลือกใช้อาคารประกอบเหล่านั้นที่สามารถสะท้อนได้จากการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบทางกายภาพของห้องแถว และเชื่อมโยงความหมายของลวดลายที่ปรากฏ

5. สรุปผลการศึกษา



ภาพที่ 1 แสดงผังตำแหน่งห้องแถวชุมชนตลาดเก่าก๊กพระยา นครปฐม

วิถีชีวิตและการปรับตัวของชุมชน

ตลาดเก่าก๊กพระยาตั้งอยู่บริเวณปากคลองนราภิรมย์เชื่อมต่อแม่น้ำท่าจีน ซึ่งเป็นคลองขุดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 นำโดยเจ้าพระยาวร บุนนาค ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างคลองย่อยและแม่น้ำสายหลัก มักจะมีการจัดตั้งตลาดการค้าของชุมชนมาตั้งแต่อดีต (ศิริวรรณ ศิลาพัชรินทร์, 2546) ผังชุมชนตลาดเก่าก๊กพระยา มีองค์ประกอบ ได้แก่ ศาลเจ้าแม่ทับทิม (ศาลเจ้าอาม่า) โรงเจ โรงจิว สำหรับเทศกาลตรุษจีน กินเจ เทศระจาด จัดเรียงไปตามลำน้ำเป็นแนวยาว (Linear) ชาวบ้านประกอบอาชีพ มีท่าเรืออยู่ 4 แห่ง เป็นจุดขึ้นลงของผู้คนที่โดยสารเรือมาจับจ่ายใช้สอยรูปแบบธุรกิจที่พบที่ตลาดเก่าก๊กพระยา ได้แก่ ร้านค้าของชำ ร้านตัดผมชายและหญิง ร้านขายทอง ร้านขายอาหารตามสั่ง ร้านขายยาจีนโบราณ ร้านขายยาแผนปัจจุบัน ร้านขายน้ำสมุนไพร เป็นต้น ศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของชาวไทย มีวัดประจำชุมชน คือ วัดลำพญา ปัจจุบันมีแหล่งการค้าการตลาดที่มีลูกค้าจำนวนมาก สมัยก่อนมีการเดินทางโดยเรือโดยสารไปซื้อสินค้าจากหัวเมืองใหญ่ เช่น ตลาดท่าเตียน ในกรุงเทพฯ และตลาดพระปฐมเจดีย์ เป็นต้น คนที่สัญจรแวะเวียนมายังตลาดลำพญา ที่มาจากหลายๆ พื้นที่ เช่น คลองตารา คลองวัดเว คลองสิบสอง เป็นต้น ด้วยความที่เป็นศูนย์กลางการค้าขนาดใหญ่ และมีท่าเรือสินค้า ทำให้กิจการรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ตลาดนั้นแม้ในช่วงเวลากลางคืน ยังคงคึกคักมาก เวลาประมาณ 3-4 ทุ่ม ตลาดยังเปิดอยู่ นอกจากนี้ยังมีเรื่องของ “แจ็กไซ” มาขายข้าวต้มบริการลูกค้าในยามค่ำคืน ราคาขามละ 6 สลึงในตอนนั้น (ทศวรรณ แซ่ดิษฐ์, 2560) กล่าวได้ว่า สมัยก่อนผู้คน เดินทางเข้ามาใช้บริการจับจ่ายใช้สอยเป็นดั่งแหล่งท่องเที่ยว แหล่งพักผ่อนหย่อนใจของคน การเกิดขึ้นของตลาดขนาดน้อยใหญ่มากมายในปัจจุบัน ทำให้ความสำคัญของตลาดเก่าลดน้อยถอยลง

คนจีนแต่จิวเข้ามาประกอบอาชีพในตลาดเก่าก๊กพระยา เดินทางมาอาศัยและทำการค้าในช่วงพ.ศ. 2450 (ปลายรัชกาลที่ 5) (อภิสิทธิ์ เกษมผลกุล, 2557) สภาพการค้ามีความเจริญสืบเนื่องมาจากการเปิดการค้าเสรีช่วง พ.ศ. 2398 ตามสนธิสัญญาเบาว์ริง มีชาวจีนอพยพเข้ามามาก เมื่อมีทนายท่งที่ 2 จึงได้สานต่อกิจการ ทายาทในรุ่นนี้บางส่วนได้แต่งงานกับคนไทย และสานต่อกิจการของครอบครัวต่อมา ในปีพ.ศ. 2504 รัฐบาลมีนโยบายการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เกิดการกระจายอำนาจในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งตลาดยังคงมีความรุ่งเรืองอยู่ในช่วงปีพ.ศ. 2512 (กรีซ แก้วกล้า, 2560) เมื่อทนายท่งที่ 2 มีลูก เกิดความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของวิถีชีวิตสังคมและเศรษฐกิจ ทายาทรุ่นที่ 3 จึงหันไปประกอบอาชีพ รับราชการ พนักงานออฟฟิศ บางส่วนต้องออกจากบ้านไปขายของที่ตลาดแห่งใหม่ที่มีความคึกคักมากกว่า ส่งผลให้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมห้องแถวมีการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย

เส้นทางชีวิตและที่อยู่อาศัยของชาวจีนในประเทศไทย

กลุ่มคนจีนหลายเชื้อสาย ได้แก่ จีนแต่จิว จีนฮกเกี้ยน และ จีนแคะ อพยพหนีภัยสงครามและความยากแค้น ค่าครองชีพสูง ประชากรหนาแน่น ปัญหาโรคกาฬโรค เกิดความอดอยากภายในประเทศจีน ในช่วงปลายสมัยอยุธยา พบว่า มีพ่อค้าชาวจีนมาตั้งถิ่นฐานบริเวณแม่น้ำแม่กลอง ในสมัยพระเจ้าตากสิน พ.ศ. 2310 มีชาวจีนแต่จิวจำนวนมากเข้ามาทำการค้าทางสำเภา แลบรรชาบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 1 พ.ศ. 2325 เข้ามายังเขตสัมพันธวงศ์ ผ่านทางปากแม่น้ำเจ้าพระยาแตกย่อยไปตามลำน้ำสายย่อยต่างๆ ต่อมาในช่วงพ.ศ. 2343-2353 มีชาวจีนเชื้อสายแต่จิวเข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบชนบทลึกเข้าไปจากเมืองท่าริมทะเล (สกินเนอร์ วิลเลียม จี, 2529) ประกอบอาชีพ ทำสวน ปลูกอ้อย ตีมีด ทำประมง ทำนาเกลือ พ่อค้าแร่พายเรือขายข้าวต้ม บะหมี่ ซากาแฟ ในสมัยรัชกาลที่ 2 พ.ศ. 2357 ชาวจีนแต่จิวเดินทางไปยังแม่กลอง ชุมชนนครเขื่อนขันธ์ แลอัมพวา และเข้ามาอีกหลายระลอก ในสมัยสงครามฝิ่น พ.ศ. 2377 และในช่วงสนธิสัญญานานกิง พ.ศ. 2385 จีนถูกอังกฤษบังคับให้เปิดเมืองท่า อาคารที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น เช่น เมืองชัวเถา เป็นต้น ก็ได้รับรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียลเข้าไปด้วย

คนจีนในประเทศไทยส่วนใหญ่เดินทางมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน เมื่อพ.ศ. 2370 ชาวจีนแต่จิวเข้ามาทางลำน้ำท่าจีน ไปยังตลาดสามชุก และเมื่อปีพ.ศ. 2422 ชาวจีนที่มีฝีมือก็ได้เข้ามาสร้างตลาดเก้าห้อง ในจังหวัดสุพรรณบุรี ส่วนชาวจีนฮกเกี้ยนเดินทางผ่านทะเลอันดามันเข้ามาจังหวัดภูเก็ต และทางตอนใต้ของไทย อาคารได้รับอิทธิพลแบบมุสลิม และอาคารบางส่วนมีการจ้างช่างจีนจากเมืองปิ่นัง ประเทศมาเลเซียมาสร้างที่ภูเก็ตด้วย เมื่อพ.ศ. 2402 ชาวจีนแคะ เดินทางผ่านลำน้ำแม่กลอง มาที่ชุมชนบ้านกระบอก จังหวัดราชบุรีด้วย ชาวจีนบางส่วนอาศัยในเรือนแพ และเริ่มมาอาศัยในท้องแถวไม้ ในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบยังชีพ พ.ศ. 2382 มีการห้ามค้าฝิ่นและมีการปราบปรามกบฏญวน เมื่อพ.ศ.2435 เกิดชุมชนตลาดบ้านใหม่ริมแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ในสมัยรัชกาลที่ 4 มีการดำเนินนโยบายการค้าเสรีและเริ่มมีการส่งออกสินค้า มีชาวจีนอพยพเข้ามาโดยเรือกลไฟ มาตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำมูล ในจังหวัดอุบลราชธานี (พรพรรณ สันธนาคร, 2559) ชาวจีนได้อพยพเข้ามามากที่สุด ในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วงที่มีการเลิกทาสไทยขาดแคลนแรงงาน มีการจ้างแรงงานจีนมากขึ้น คนจีนนิยมปลูกสร้างที่อยู่อาศัยแบบห้องแถวด้วยไม้หลังคามุงจาก และแบบครึ่งตึกครึ่งไม้ พื้นที่ด้านหน้าขายของ ด้านหลังเป็นที่พักอาศัย สำหรับผู้มีฐานะดีมักสร้างห้องแถวตามแบบยุโรป ชั้นล่างเป็นร้านค้า ชั้นบนเป็นที่พักอาศัย เช่น อาคารชุมชนริมน้ำจันทบูร พ.ศ. 2419 มีการนำแบบก่อสร้างสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล ที่ได้รับอิทธิพลจากเมืองปิ่นัง มาเลเซีย และสิงคโปร์เข้ามาใช้ เป็นต้น (บุญนุชวิภา เสนาคำ, 2560)

ลักษณะกายภาพและการเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมห้องแถวของชาวจีน

จากงานวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการทางรูปแบบและลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยของชาวจีน นั้นเริ่มจากการอยู่ในเรือนแพในช่วงแรก เช่น ตลาดบ้านใหม่ ตลาดคลองสวน ฉะเชิงเทรา (อังคณา แสงสว่าง, 2550, น.43) และมีการตั้งบ้านเรือนริมฝั่งแม่น้ำ ด้วยรูปแบบห้องแถวไม้ เริ่มต้นจากชั้นเดียว สอง หรือ สามชั้น ตามลำดับ มีการปรับเปลี่ยนวัสดุตามอิทธิพลของท้องถิ่นนั้น จึงมีลักษณะคล้ายบ้านรูปทรงบังกะโลและรูปแบบเรือนขนมปังขิงตามแบบตะวันตก มีการใช้ไม้แปรรูป หลังคาทรงมะนิลาและทรงปั้นหยา สำหรับผู้มีฐานะดีก็มักจะสร้างเรือนเดี่ยว ทั้งนี้การตัดทอนหรือเพิ่มเติมลวดลายมักเป็นไปตามฐานะและค่านิยม จากนั้นมีการสร้างบ้านด้วยคอนกรีต มีลักษณะการวางผังแบบกลุ่มก้อน (Cluster Settlement) และแบบตามยาว (Linear Settlement) เช่น ละแวกจังหวัดนครปฐมที่ตลาดบางหลวง ตลาดบางเลน ตลาดรางกระทุ่ม ตลาดจี่วราย ตลาดดอนหวาย และละแวกจังหวัดสุพรรณบุรีที่ตลาดสามชุก ตลาดเก้าห้อง ตลาดศรีประจันต์ ตลาดบ้านสุต เป็นต้น (กฤตพร หัวใจเจริญ, 2561, น.37-50) ด้วยความหนาแน่นของชาวจีนในกรุงเทพฯ ทำให้มีการกระจายตัวขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ชาวจีนแต่จิวส่วนใหญ่ เดินทางด้วยเส้นทางเกวียนในระยะแรก และด้วยเส้นทางรถไฟไปยังภาคอีสานในช่วงปีพ.ศ. 2444 ทำให้เกิดอาคารห้องแถวทั้งแบบตึกดินแบบไม้ชั้นเดียวมีช่องแสงอยู่เหนือชายคา และแบบที่มีระเบียงชั้นบนชั้นล่างเป็นลักษณะช่องทางเดิน 5 ฟุต (ห่องากี่) และแบบคอนกรีต เช่น ย่านชุมชนการค้าเมืองอุบลราชธานีบริเวณสถานีรถไฟวารินชำราบ ใกล้กับลำน้ำมูล ในช่วงปีพ.ศ.2473 เป็นต้น ห้องแถวมีการประดับลวดลายและมีลักษณะรูปด้านหน้าคล้ายคลึงกับห้องแถวที่กรุงเทพฯ แม้ลวดลายอันวิจิตรจะมีการลดทอนลวดลายต่อมาในปัจจุบัน

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมของห้องแถว

การสืบทอดรูปแบบทางสถาปัตยกรรม อาจเกิดขึ้นจากเจ้าของบ้านได้รับเอารูปแบบมาในมิติต่างๆ เช่น มีความรู้ความเข้าใจถึงต้นตอที่มา ภูมิปัญญาผ่านคนรุ่นก่อน อาจรับอิทธิพลจากถิ่นอื่น จากการได้เห็นเป็นตัวอย่าง

หรือ ผ่านสื่อต่างๆ และนำมาปรับใช้ บางครั้งก็มาจากการทำตามขีดความสามารถของฝีมือช่าง เป็นต้น การก่อสร้างที่มีความคล้ายคลึงกันนี้อาจมีสาเหตุจากความตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทั้งนี้ ลักษณะกายภาพทางสถาปัตยกรรมที่พบในชุมชนจึงมีความเชื่อมโยงไปยังแม่แบบ (Typology) ในอดีต เช่น ชาวจีนทางภาคใต้ของไทย เมื่ออพยพเข้ามา ก็ได้นำวัฒนธรรมของตนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมแบบใหม่ของภาคใต้ด้วย (ปัญญา เทพสิงห์, 2547, น.9)

ชาวจีนที่อาศัยในห้องแถวไม้ที่สร้างโดยเจ้าของชาวไทย ได้นำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมมาใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งนำมาใช้ในงานก่อสร้างด้วย ชาวจีนบางส่วนถนัดในงานก่อสร้าง จึงได้ปรับปรุงห้องแถวเดิมซึ่ง การค้าขายที่ต้องไปรับสินค้าจากแหล่งอื่นเมืองใหญ่ อาจได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับการตกแต่งในรูปแบบเงินบ้าง ตะวันตกบ้าง ไทยบ้าง จึงนำมาประยุกต์ใช้ การยึดมั่นตามแบบแผนเดิมคล้ายตัวลง ข้อมูลในส่วนนี้จึงเป็นการทบทวนลักษณะทางกายภาพของ 3 วัฒนธรรม ดังนี้

1) วัฒนธรรมจีน มีทั้งภูมิปัญญาทางกายภาพและทางจิตใจเน้นความหมายความเป็นสิริมงคล เน้นหลักการจัดวางแบบสมดุล ยึดหลักธรรมชาติ ว่ามีความสมดุล เช่น หน้าคน สัตว์ พืชพันธุ์ เป็นต้น เทียบกับแนวแกนที่อยู่ในรูปด้านหน้า (Facade) ของห้องแถว มักจะเปิดช่องว่างในส่วนหลังคาให้แสงสามารถส่องผ่านเข้ามาภายในบ้านได้ เพื่อแก้ปัญหาความอึดอัดของพื้นที่ภายใน หลังคามีทั้งแบบเปิดช่องระบายอากาศและช่องแสง มีการเปิดโล่งโล่งเพื่อเชื่อมต่อชั้นบนและชั้นล่าง ทั้งนี้ชาวจีนความเชื่อว่าการเปิดให้มีการไหลเทของอากาศจะทำให้การค้ามีความลื่นไหล เทของเงินทอง อีกประการคือการออกแบบแผงเหนือประตูให้มีช่องระบายอากาศ การใช้ฝาเพ็ญ ฝ้าประตูปื้นไม้ “ฝ้าถังแบบจีน” (น ฅ ปากน้ำ, 2555, น.326) นอกจากนี้ชาวจีนก็มีความเชื่อที่ส่งผลทางจิตใจ การใช้อักษรมงคล กราบไหว้บูชาเทพเจ้า ทั้งนี้ยังพบว่าชาวจีนแถบตอนใต้ไม่นิยมเจาะช่องแสงเหนือประตูหน้าต่าง เนื่องจากสภาพอากาศที่หนาวเย็น แต่มีการเจาะช่องแสงเหนือหน้าต่างเมื่อเข้ามาอยู่กับสภาพอากาศร้อนชื้นในประเทศไทย

ลักษณะกายภาพแบบจีน เต็มไปด้วยความหมายที่แฝงไว้เพื่อความเป็นสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรือง การทำป้ายชื่อร้าน คล้ายกับที่บ้านเกิดเมืองจีนนิยมทำกัน ลายประแจจีน หรือลายเมฆ ซึ่งใช้ตามศาลเจ้าจีนเพื่อความเป็นสิริมงคลใช้ในสมัยราชวงศ์ฮั่น ลายสวรรค์ สะท้อนลักษณะของนิรันดรกาลซึ่งชาวจีนรับอิทธิพลมาจากอินเดีย ลายเหรียญกิมจี สำหรับลวดลายดอกบัวของจีนจะใช้ในกรอบวงโค้งหรือเป็นรูปที่ไม่ได้คล้ายคลึงมากเหมือนแบบลายไทย มีการใช้ยันต์ โป๊ยภัย (กระจกแปดเหลี่ยม) เพื่อช่วยปรับสิ่งรอบข้างให้เข้าสู่สมดุล การประดับโคมจีนสีแดง หรือ เต็งลิ้ง ตามเทศกาลเพื่อชักนำสิ่งดีๆ เข้ามา และให้แสงสว่างแก่ชีวิต มีการใช้รูปเด็กชายหญิง 2 คน ตามแบบจีน มีการใช้ผนังก่ออิฐถือปูนเป็นผนังร่วมกัน เรียกว่า ผนังภูเขาหรือชั้นเฉียง แต่ชาวจีนไม่นิยมตกแต่งลวดลายเทพเจ้าในอาคารพักอาศัย

2) วัฒนธรรมไทย ลักษณะบ้านเรือนของตลาดเก่าก๊กพระยานั้นมีความคล้ายคลึงกับบ้านเรือนของชาวไทย ห้องถื่นในแง่ของวัสดุไม้ที่มีการแปรรูปด้วยเครื่องจักร เช่น ฝาผนังประตูปื้น ฝาผนังระแนง โครงหลังคา และที่ผนังข้างบ้าน เป็นต้น ลักษณะบ้านเรือนชาวไทยที่ตั้งอยู่ริมน้ำ เป็นลักษณะเรือนไทย และเรือนเครื่องสับ ในสมัยก่อนน่าจะมีซุงมากจากหัวเมืองอีสาน ลาว เขมร เช่น ไม้แดง ตะแบก ตะเคียน ประตู ราง เป็นต้น ขนส่งด้วยเรือไปขายยังกรุงเทพฯ (ศิริวรรณ ศิลาพัชรินทร์, 2548, น. 174-175) สำหรับรูปแบบบ้านเรือนริมน้ำมักจะมีรูปแบบที่เป็นเรือนไทย ซึ่งเป็นการปลูกสร้างแบบดั้งเดิมของชาวไทยที่มีฐานะ และเรือนปั้นหยา มะนิลา มีลักษณะหลังคาเตี้ย หรืออาจเรียกว่า เรือนทรงบังกะโล ใช้ไม้แปรรูปจากโรงเลื่อย ผนังฝาผนังไม้ตีเกล็ดนอน และตีแนวตั้งแบบฝาสาบายบัว มีความเรียบง่าย และประหยัดค่าก่อสร้างมากกว่า จึงเป็นที่นิยม ซึ่งเรือนแบบนี้ได้รับอิทธิพลมาจากชาติตะวันตก ซึ่งคาดว่าน่าจะเข้ามาในช่วงหลังทศวรรษ 2500 (วีระ อินพันทัง, 2558, น.178)

ลักษณะกายภาพแบบไทย ได้รับอิทธิพลทางศาสนา มาจากอินเดีย เขมร ผสมผสานกับความเป็นท้องถิ่น ในแง่การออกแบบลวดลายนั้น ได้รับแรงบันดาลใจจากดอกบัวหลวง บัวสัตตบงกช ลายเปลวเพลิง ลายกนก ลายกนกเปลว ลายผักกูด ลายใบเทศ ลายก้านต่อดอก กระจิงตาอ้อย ลายประจำยาม จิตรกรรมภาพวาดคน ลายเทพพนม ลูกกลิ้ง ลูกกรงลายปล้องอ้อย ลูกมะหวด ซึ่งรับอิทธิพลจากศิลปะสถาปัตยกรรมขอมด้วย

3) วัฒนธรรมตะวันตก ลักษณะของเรือนแบบขนมปังขิง เป็นที่นิยมในสมัยรัชกาลที่ 5 ตรงกับช่วงเวลาที่ชาติตะวันตกเข้ามาล่าอาณานิคมในคริสต์ศตวรรษที่ 18-19 สมัยพระนางเจ้าวิคตอเรีย แห่งอังกฤษ สำหรับห้องแถวที่ตลาดเก่าก๊กพระยา มีการปลูกสร้างด้วยไม้แบบเรียบง่าย เรียกว่าแทบไม้ได้มีการตกแต่งด้วยลวดลายเลย แต่ก็มีการใช้แผ่นไม้ในการปิดผนัง และมีรูปทรงโครงร่างที่คล้ายคลึงกัน จากเอกสารที่ค้นคว้ายังพบว่า ชาวจีนในปิ่นได้ละทิ้งตึกแถวไปสร้างอาคารทรงบังกละแบบยุโรป เรียกว่า เรือนแบบเก้าอี้จีน (Chinese Towkays Style) ในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ซึ่งตรงกับยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 หรือ Mid Century ถึงยุคสมัยใหม่ (Modern era) ที่งานออกแบบนั้นมีลักษณะตัดทอนลวดลายออกเพื่อให้เกิดความเรียบง่าย

ลักษณะกายภาพแบบตะวันตก สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อเชิดชูระบบศักดินา แสดงถึงความมีฐานะทางสังคม ความหรูหรา อลังการ มีทั้ง ลายแรงโซ (Rinceau) ที่มีลักษณะเป็นลายขดม้วน ก้านหยัก ก้านขด ลายพันธุ์พฤกษานิยมใช้ตั้งแต่ยุคเรอเนสซองส์ (Renaissance) และเริ่มมีความอ่อนช้อยละเอียดและฟุ่มเฟือยในยุคบาโรก (Baroque) และรอกโกโค (Rococo) จนกลับสู่คลาสสิกอีกครั้งในยุคนีโอคลาสสิก (Neo-Classical) มีการใช้เส้นที่อ่อนช้อย วัสดุเหล็กในยุคราร์ท นูโว Art Nuveau และลวดลายศิลปะเรขาคณิตที่เรียบง่ายตัดทอนในยุคราร์ท เดโค Art Deco ลวดลายเหล่านี้ปรากฏบนงานปูนปั้นต่ำ ซอระย้า งานแกะสลักไม้ ระบายชายคา งานเหล็ก และลูกกรงเหล็กตัด การทำหน้าต่างลูกฟักไม้กระดาน กระจก ช่องแสงเหนือประตูหน้าต่างมักเป็นกระจกฝ้า การทำระแนงแบบกากบาท ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 7 (สีบงศ์ จรรย์สีบศรี, 2559, น.183) การทำโค้งครึ่งวงกลม (Semicircular Arch) การเจาะช่องแสงบนหัวหน้าต่างแบบจอร์เจียน (Georgian Fanlight) ทำหน้าต่างยาวจุดพื้น การใช้ลูกกรง (Parapet) แบบคนโท บันไดลูกกรงไม้กลิ้งคล้ายชาเฟอร์นิเจอร์ หรือแบบลายเสาศาปัตยกรรมยุคคลาสสิก ลวดลายขนมเปียกปูนที่ข้างจีนรับไปใช้ด้วยความหมายถึง ชัยชนะ รวมทั้งอิทธิพลจากอินเดีย (Anglo Indian Style) และเปอร์เซีย เรียกว่า ลวดลายแบบอาเรเบสก์ (Arabesque) ที่มากับชาวอังกฤษผู้บุกเบิกช่องแคบมะละกาด้วย (ปัญญา เทพสิงห์, 2547, น.97) เห็นได้จาก ลายเรขาคณิตบนกระเบื้องเคลือบ และรูปทรงแบบหัวหอม (Ogee Arch)

จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมนั้นมีการผสมกลมกลืน ชาวบ้านมีการปรับตัวในแง่ของวิถีชีวิต สังคมและการก่อสร้าง บ้าน ชาวจีนอพยพมาพร้อมคติความเชื่อความหมายความศรัทธาเป็นแกนหลัก จากนั้นปรับปรุงบ้านตามแบบวัฒนธรรมไทยภายใต้ข้อจำกัดทางสภาพอากาศและวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น รับเอาอิทธิพลตะวันตกที่แพร่กระจายในไทยตามหัวเมืองใหญ่ ช่วงหลังมีการลดทอนให้เรียบง่ายเหมาะกับฐานะเศรษฐกิจ แต่ยังคงไว้ซึ่งลักษณะทางกายภาพที่สะท้อนถึงตัวตนได้อย่างนอบน้อม

รูปแบบและพัฒนาการของห้องแถวตลาดเก่าก๊กพระยา

ลักษณะกายภาพของรูปทรงห้องแถวมีความใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เป็นห้องแถวที่ปลูกสร้างด้วยไม้ในช่วงเริ่มต้น และสร้างเพื่อการอยู่อาศัยผสมกับการค้าขาย (Shop House) พื้นที่ระเบียงด้านหน้าลึกประมาณ 1.50 เมตร ซึ่งชาวบ้านมักจะวางสินค้าเพื่อดึงดูดตา ไม่ได้มีการทำเป็นทางเดินหลังคาคลุม (Arcade) ที่ชาวจีนเรียกว่า หงอากี้ แต่จะมีทางเดินสาธารณะระหว่างห้องแถวที่หันหน้าเข้าหากัน (ภาพที่ 2) ถัดเข้าไปจากกระเบียงจะเป็นพื้นที่วางสินค้า

หลัก โดยลักษณะสถาปัตยกรรมในช่วงแรกคาดว่าจะเป็นที่ห้องแถวไม้แบบชั้นเดียวที่มีความลึกไม่มาก ต่อมามีการขยาย
 ครอบครัวยิ่งต่อเติมไปในทางลึก หรือบางส่วนก็ซื้อห้องแถวข้างๆ รูปแบบของสถาปัตยกรรมแบ่งออกเป็น 4 แบบ
 (ตารางที่ 1) โดยพิจารณาจากการใช้วัสดุ วิธีการก่อสร้างและอายุอาคาร ได้แก่ 1) ห้องแถวไม้ เพื่อการค้าและการอยู่อาศัย
 อาศัย ประตูแผ่นไม้เปิดจนสุดช่วงเสา หรือมีการใช้ประตูเหล็กพับ มีช่องระแนงไม้ระบายอากาศเหนือประตู มีทั้งแบบ
 1-2 ชั้น มีการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมแต่เมื่อสังเกตจากกายภาพแล้วมีความเก่าแก่ที่สุด สะท้อนกับสภาพการค้าของ
 อดีตได้เป็นอย่างดี 2) ห้องแถวไม้ ที่ปรับเพื่อวิธีการอยู่อาศัย โครงสร้างไม้ มีการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเพื่ออยู่
 อาศัยเพียงอย่างเดียวมากขึ้น ไม่เน้นการค้าขาย เปลี่ยนประตูให้เป็นบานเปิดเดี่ยว 3) ห้องแถวไม้ผสมปูน 1-2 ชั้น
 เริ่มมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างอาคารให้เป็นแบบคอนกรีตเสริมเหล็กในชั้นล่างแต่ชั้นบนยังคงใช้วัสดุไม้เก่า มีการปรับ
 เปลี่ยนประตูบานเลื่อน ประตูกระจก เพื่อรองรับเครื่องปรับอากาศอย่างชัดเจน 4) ห้องแถวปูน 1-2 ชั้น มีการใช้
 โครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก ทั้งชั้นบนและชั้นล่าง ยังมีการใช้ไม้เก่ามาผสมผสานบางส่วนแต่ไม่มากนัก ส่วนใหญ่
 เป็นการปรับเปลี่ยนไปเพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว แต่อาจยังคงมองเห็นคุณค่าในอดีตของการเชื่อมต่อกันใน
 ชุมชนผ่านพื้นที่ทางเดินกลางสาธารณะ จึงมีการออกแบบประตูหน้าบ้านให้เปิดกว้างจนสุดได้ในบางวาระโอกาส และ
 ขณะเดียวกันก็สามารถเปิดประตูบานเล็กเพื่อการเข้าออกที่สะดวกรวดเร็วได้

ตารางที่ 1 แสดงการจำแนกลักษณะกายภาพทางสถาปัตยกรรมของห้องแถวตลาดเก่าก๊กพระยา

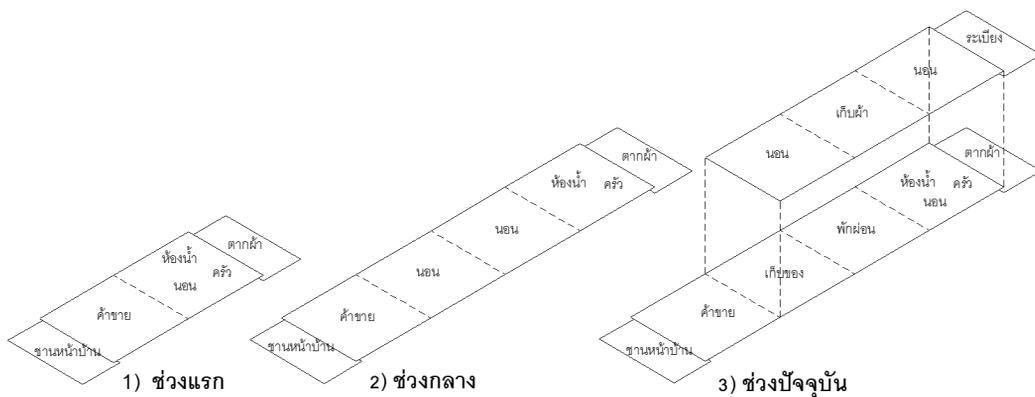
พัฒนาการรูปแบบของห้องแถว			
แบบที่ 1 ●	แบบที่ 2 ●	แบบที่ 3 ▲	แบบที่ 4 ■
ห้องแถวไม้ เพื่อการค้าและการอยู่อาศัย (11 หลัง) 23.91%	ห้องแถวไม้ ที่ปรับเพื่อวิธีการอยู่อาศัย (21 หลัง) 45.65%	ห้องแถวไม้ผสมปูน 1-2 ชั้น (5 หลัง) 10.86%	ห้องแถวปูน 1-2 ชั้น (9 หลัง) 19.56%
H09 H12 H14 H16 H21 H23 H32 H34 H35 H36 H38	H01 H03 H08 H10 H11 H13 H15 H17 H18 H19 H24 H31 H33 H37 H39 H41 H42 H43 H44 H45 H46	H04 H05 H06 H07 H30	H02 H20 H22 H25 H26 H27 H28 H29 H40



ภาพที่ 2 แสดงทางเดินกลาง (ซ้าย) และการจำแนกรูปแบบของห้องแถวของตลาดเก่าก๊กพระยา (ขวา)

องค์ประกอบของรูปด้านหน้าของห้องแถวสะท้อนถึงวัฒนธรรม ที่มีลักษณะร่วมและต่างกัน เกิดขึ้นตามการ
 ปรับตัวของวิถีชีวิต เริ่มด้วยรูปลักษณะห้องแถวแบบดั้งเดิม สังคมในสมัยนั้นพึ่งพาวัสดุไม้เป็นหลัก ได้รับอิทธิพล
 จากเรือนไทยท้องถิ่น ช่วงต้นรัตนโกสินทร์ เริ่มจากการตัด ถากไม้ซุง การขนส่งไม้ซุงผ่านเส้นทางแม่น้ำต่างๆ จนมี
 โรงเลื่อยจักร รุ่งเรืองในสมัยรัชกาลที่ 5 เกิดโรงเลื่อยไม้แปรรูปในช่วงก่อนพ.ศ. 2500 ปรากฏเป็นกายภาพประตูแผ่น
 ไม้ถอดได้ หรือ ประตูฝาถังแบบจีน (น ณ ปากน้ำ, 2555) อันเป็นภูมิปัญญาที่มีคุณค่าของชาวบ้านเป็นภาพที่มีความ

หมายวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและความปลอดภัยในอดีต และได้พัฒนาเป็นบ้านเพ็ญแบบจีน และประตูบานลูกฟักแบบ ตะวันตกแสดงความหรูหรา มีฐานะ เมื่อมีการเก็บภาษีไม้ และนโยบายปิดป่าในปี.ศ. 2532 การใช้ประตูเหล็กยึด จึงเป็นที่นิยมมากสอดคล้องกับการใช้อย่างแพร่หลายในกรุงเทพฯ ในช่วงปี.ศ.2483 (รัชกาล สุวรรณสวัสดิ์, 2561) สมัยก่อนชาวบ้านไม่นิยมกันรั้วหน้าบ้าน จึงมีการปรับตัวที่จะเชื่อมปฏิสัมพันธ์ในชุมชนด้วยการก่อม้านั่ง บางหลัง วิถีชีวิตต้องไปทำงานนอกบ้าน จึงกันรั้วด้วยลูกกรงเหล็ก ที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกในยุคสมัยปฏิวัติอุตสาหกรรม มีความ เรียบง่ายด้วยอิทธิพลในยุค Art Deco ช่วงต้นปี.ศ. 2543 มีการตัดทอนรายละเอียดลงจนเหลือเพียงแก่นของประโยชน์ ใช้สอยตามรูปแบบงานสถาปัตยกรรมในยุคศตวรรษที่ 20 ผสมผสานกับลวดลายเทพพนมแบบไทย การติดต่อค้าขาย ระหว่างเมืองได้นำเอารูปแบบต่างๆ เข้ามาใช้ในชุมชน ลักษณะหน้าต่างแผ่นไม้ตีขีดซึ่งมีความเรียบง่ายมาพร้อมกับ บ้านทรงบังกลี ช่องแสงเหนือประตูในแบบดั้งเดิมเป็นระแนงไม้ที่มีความเรียบง่าย เพื่อระบายอากาศด้วยคติความ เชื่อแบบจีนเรื่องการไหลเวียนเข้ามาเงินทอง ผสานกับภูมิอากาศเขตร้อนชื้นของท้องถิ่นไทย จนมีการปิดทึบตามวิถีชีวิต ปัจจุบันที่มีการใช้เครื่องปรับอากาศและแมลงที่มารบกวน ฝาแนวตั้งแบบฝาสายบัวรับอิทธิพลจากเรือนเครื่องสับของ ไทย ผนังฝาไม้ตีเกล็ดนอนผสมผนังก่ออิฐบล็อกแก้วรับอิทธิพลจากตะวันตก ช่วงปี.ศ.2473 บริเวณหน้าบ้านชาวบ้าน วางม้านั่งยาวไม้เก่าอันเป็นเครื่องเรือนที่มีคล้ายกันมากที่สุด และม้านั่งหิน ชาวจีนมีความเชื่อความศรัทธายึดถือใน ลัทธิเต๋า หินหยาง ติดกระจุกที่ปรับสมดุล มีความเชื่อในเทพเจ้า อักษรมงคล แผ่นยันต์ ผสมธงชาติไทยและธงประจำ รัชกาล และการตั้งศาลพระพรหมตามแบบพราหมณ์ฮินดู สะท้อนให้เห็นถึงการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมและการปรับตัวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน



ภาพที่ 3 แสดงพัฒนาการรูปแบบพื้นที่ใช้สอยภายในห้องแถวตลาดเก่าก๊กพระยา

พัฒนาการรูปแบบการพื้นที่ใช้สอยภายในห้องแถวมี 3 ช่วง โดยมีข้อจำกัดที่กำหนดไว้ตั้งแต่การวางผังแบบ เกาะตัวตามริมฝั่งแม่น้ำ ของตลาดห้องแถวไม้ที่สร้างโดยเจ้าของชาวไทย มีการแบ่งขายพื้นที่เป็นสองแถว หันหน้า เข้าหากันโดยมีทางเดินคั่นระหว่างกลาง การต่อเติมพื้นที่ใช้สอยจึงมีการขยายมาทางลึก พัฒนาการช่วงแรกมีสมาชิก เพียงครอบครัวเดียว ห้องแถวมีความลึก 1-2 ห้อง และมีพื้นที่หน้าบ้าน และหลังบ้าน พื้นที่หน้าบ้านใช้สำหรับวาง สินค้า การพูดคุยพบปะ ถัดมาเป็นพื้นที่เพื่อการค้าขายวางตู้แสดงสินค้า ถัดมาเป็นพื้นที่ห้องนอน คิ้ว ห้องน้ำ และ ระเบียงตากผ้าหลังบ้าน ตามลำดับ ในช่วงกลาง เนื่องจากครอบครัวของลูกที่มีการแต่งงานของทายาทเพิ่มขึ้นมา จึงได้ ปรับปรุงห้องแถวให้ลึกมากขึ้น คือ ประมาณ 4 ห้อง ลำดับของพื้นที่ยังคงคล้ายเดิม โดยเพิ่มเติมในส่วนที่เป็นห้อง

นอนส่วนตัวขึ้นมา ช่วงปัจจุบัน ตั้งแต่พ.ศ. 2510 เรื่อยมา เมื่อครอบครัวขยาย สมาชิกโตขึ้นจึงต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น จึงมีการต่อเติมห้องแถวให้มี 2 ชั้น ลำดับของการจัดพื้นที่ยังคงคล้ายเดิม ในส่วนชั้นบน เพิ่มพื้นที่สำหรับห้องนอน ห้องแต่งตัว และระเบียงชั้นบน (ภาพที่ 3)



ภาพที่ 4 แสดงรูปด้านหน้าของห้องแถวทั้ง 46 หลัง



ภาพที่ 5 แสดงประตูแผ่นไม้แบบถอดออกได้ห้องแถว H35 (ซ้าย) จิตรกรรมกลุ่มเรือนคหบดีจีนสมัย ร.3
วัดทองธรรมชาติ (ขวา)
ที่มา: <http://tkriart.com>

ผลการศึกษา

ผลการศึกษา (ตารางที่ 2) พบว่า ลักษณะทางกายภาพที่นำมาพิจารณาถึงพัฒนาการและการปรับตัว ตรีความหมายจากสิ่งปรากฏทางกายภาพ (ภาพที่ 4) แบ่งออกเป็น 10 หัวข้อ ได้แก่ 1) ประตู 2) แผงเหนือประตู 3) ชายคา 4) พื้นหน้าบ้าน 5) วัสดุพื้น 6) เครื่องเรือน 7) พื้นี่ความเชื่อ 8) บ้ายชื้อบ้าน 9) ผนัง และ 10) หน้าต่าง ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงลักษณะทางกายภาพของห้องแถวจำแนกตามองค์ประกอบที่ปรากฏด้านหน้าร้าน

ลักษณะภาพของห้องแถวบริเวณด้านหน้าร้าน															
1 ประตู	รวม	%	2 แผงเหนือประตู	รวม	%	3 ชายคา	รวม	%	4 พื้นหน้าบ้าน	รวม	%	5 วัสดุพื้น	รวม	%	
1 ประตูบานไม้ถอดออกได้	2	4.3	ระแนงไม้ตีรับของแนวตั้ง	12	26.1	ชายคาค้ำยันไม้ติดแนวตั้งเรียบนวิ้งง	1	2.2	รั้วครึ่งเหล็กแนวตั้งประชิดบานเปิด	4	8.7	ปูแผ่นไม้แนวตั้ง	3	6.5	
2 ประตูบานไม้บานเต็ม	3	6.5	ระแนงไม้ตีรับของแนวตั้งจากภาพ	1	2.2	ชายคาไม้ตีระแนงไม้ตีรับได้	3	6.5	รั้วครึ่งเหล็กแนวตั้งประชิดบานเปิด	2	4.3	ปูแผ่นไม้แนวขวาง	17	37	
3 ประตูบานไม้เพียงแผ่นไม้ติด	2	4.3	ระแนงไม้ตีรับของแนวตั้งทางซ้าย	1	2.2	ชายคาไม้ตีระแนงไม้ตีรับร่อง	2	4.3	รั้วครึ่งเหล็กติดระแนงทาง+บานเปิด	1	2.2	ปูแผ่นสลิค	1	2.2	
4 ประตูบานไม้เชื่อมจากภาพกระจก	1	2.2	แผ่นไม้ตีรับแนวตั้ง	14	30.4	ชายคาไม้ตีระแนงไม้ตีรับ	1	2.2	รั้วครึ่งเหล็กติดระแนงทาง+บานเปิด	1	2.2	ปูพื้นผิวเรียบ	7	15.2	
5 ประตูบานไม้เชื่อมจากภาพทั้งหมด	1	2.2	แผ่นไม้ตีรับตั้งนอน	3	6.5	ระแนงชายคาถูบชนหัว	1	2.2	รั้วครึ่งไม้จากทางฝั่งไม้ตั้งรั้วช่อง+บานเปิด	1	2.2	ปูกระเบื้อง	15	32.6	
6 ประตูบานไม้บานตรง	25	54.3	ช่องแสงกระจกด้านหน้าไม้ตีระแนง	1	2.2	ชายคาค้ำยันไม้	28	60.9	รั้วครึ่งไม้บนตั้งและกรอบจากภาพทองไม้ตีรับ	1	2.2	ปูพื้นอ่อน	2	4.3	
7 ประตูบานไม้บานครึ่ง	3	6.5	ช่องแสงกระจกด้านหน้าไม้ตีระแนง	2	4.3	คานบน	1	2.2	ไม้เชื่อม	35	76.1	มีทางลาดเอียงบนช่อง	4	8.7	
8 ประตูบานไม้บาน	1	2.2	แผ่นไม้ชารองด้วย	1	2.2	ปีกชนและบานขึ้น	1	2.2	ไม่มีพื้นที่หน้าบ้าน	1	2.2	กระเบื้องดินเผา	1	2.2	
9 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพครึ่งบน	1	2.2	แผ่นปูหลังตีตีแผ่นไม้ในกรอบครึ่ง	1	2.2	ตรงไม้ตีระแนง	1	2.2		1	2.2	กระเบื้องจีน	1	2.2	
10 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพครึ่งบน	1	2.2	แผ่นปูทาสี	3	6.5										
11 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพครึ่งบน	2	4.3	แผ่นปูไม้ตีรับแนวตั้ง	1	2.2										
12 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพทั้งหมด	1	2.2	โครงไม้ปูแผ่นไม้ตีรับ	1	2.2										
13 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพครึ่งบน	1	2.2	คานไม้ตีระแนงไม้ (พื้นที่เหนือประตูเชื่อมจาก)	1	2.2										
14 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพครึ่งบน	2	4.3	ตีระแนงไม้	1	2.2										
15 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพครึ่งบน	2	4.3	ตีระแนงแนวระนาบไม้ตีรับ	1	2.2										
16 ประตูบานไม้บานเชื่อมจากภาพครึ่งบน	1	2.2													
6 เครื่องเรือน	รวม	%	7 พื้นี่ความเชื่อ	รวม	%	8 บ้ายชื้อบ้าน	รวม	%	9 ผนัง	รวม	%	10 หน้าต่าง	รวม	%	
1 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	5	10.9	พื้นี่ปูกระเบื้อง	9	19.6	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	3	6.5	ผนังชั้นล่างก่ออิฐครึ่งก่อ	1	2.2	พื้นี่ล่างหน้าต่างไม้บานเปิดจากภาพครึ่งบน	2	4.3	
2 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	3	6.5	ระแนงตีเหล็ก	34	73.9	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	1	2.2	ผนังชั้นล่างก่ออิฐครึ่งก่อ	3	6.5	พื้นี่ล่างหน้าต่างไม้บานเปิดจากภาพครึ่งบน	1	2.2	
3 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	3	6.5	ธงสีเหลือง	11	23.9	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	3	6.5	ผนังชั้นล่างก่ออิฐครึ่งก่อ	1	2.2	พื้นี่ล่างหน้าต่างไม้บานเปิดจากภาพครึ่งบน	1	2.2	
4 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	2	4.3	ธงสีฟ้า	1	2.2	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	1	2.2	ผนังชั้นล่างก่ออิฐครึ่งก่อ	1	2.2	พื้นี่ล่างหน้าต่างไม้บานเปิดจากภาพครึ่งบน	2	4.3	
5 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	2	4.3	ศาล	1	2.2	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	1	2.2	ผนังชั้นล่างก่ออิฐครึ่งก่อ	1	2.2	พื้นี่ล่างหน้าต่างไม้บานเปิดจากภาพครึ่งบน	1	2.2	
6 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	7	15.2	โคมจีน	1	2.2	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	7	15.2	ผนังชั้นบนก่ออิฐครึ่งก่อ	3	6.5				
7 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	10	21.7	กระดานแปดเหลี่ยม	4	8.7	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	1	2.2	ผนังชั้นบนก่ออิฐครึ่งก่อ	2	4.3				
8 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	1	2.2	กระดานสี่เหลี่ยม	2	4.3	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	3	6.5	ผนังชั้นบนก่ออิฐครึ่งก่อ	1	2.2				
9 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	1	2.2	แผ่นไม้ตีรับ	11	23.9	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	3	6.5	ผนังชั้นบนก่ออิฐครึ่งก่อ	1	2.2				
10 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	1	2.2	พื้นี่ขัด	3	6.5	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	8	17.4							
11 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	2	4.3	ปลาดุกพื้นี่	1	2.2	บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	2	4.3							
12 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	1	2.2				บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	4	8.7							
13 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	2	4.3				บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	2	4.3							
14 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	2	4.3				บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	1	2.2							
15 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	1	2.2				บ้ายชื้อบ้านไม้ตีรับ	1	2.2							
16 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	3	6.5													
17 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	2	4.3													
18 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	9	19.6													
19 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	1	2.2													
20 ฝัองไม้ตั้งปูนหัวเสา	1	2.2													

1) **ประตู** ประตูแผ่นไม้ถอดออกได้ (ภาพที่ 5) พบที่ห้องแถว H15 และ H35 เป็นประตูโบราณของชุมชนรูปแบบ มีการออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งาน กล่าวคือ ประตูทำจากไม้แผ่นที่สามารถถอดออกได้ที่ละบาน เพื่อให้สามารถเป็นหน้าร้านได้ตามกิจกรรมที่เกิดขึ้น เช่น ต้องการเปิดให้เห็นหน้าร้านสำหรับแสดงสินค้าทั้งหมดหรือ เปิดเพียงแค่นคนเดินเข้าออกได้ นอกจากนี้ประตูแบบถอดได้นี้ยังเชื่อมโยงกับพื้นที่หน้าบ้าน คือ แผ่นไม้ที่ถอดออกจะนำไปวางเป็นพื้นหน้าบ้านได้ และเมื่อปิดร้านก็เก็บคืน สะท้อนภูมิปัญญาและแนวคิดในการใช้ประตูหน้าบ้านสำหรับห้องแถวเพื่อการค้า ดังนั้น ห้องแถวที่ปูพื้นหน้าบ้านด้วยไม้แผ่นแนวลึก มีแนวโน้มว่าเป็นกายภาพของห้องแถวที่แสดงถึงการปรับตัวของการใช้งานในช่วงเวลาถัดมาต่อจากห้องแถวในอดีต ประตูบานเพี้ยม ของห้องแถว H19, H42, H45 เกิดจากการปรับเปลี่ยนวัสดุแผ่นไม้ที่มีมาแต่เดิม ยึดเข้ากันด้วยบานพับเป็นประตูบานเพี้ยมสามารถเปิดได้ทั้งข้างขึ้นไม่ต้องยกไม้ที่ละแผ่น ซึ่งมีน้ำหนักมาก บานเพี้ยมแบบต่อมาได้พัฒนาให้สามารถเคลื่อนที่ได้ง่ายและเบาขึ้นโดยการใช้โครงไม้กรงด้วยแผ่นไม้ติดชิดกันที่บางเบากว่าเดิม มีความกว้างของหน้าบานมากกว่าเดิม สามารถลดน้ำหนักของประตูทั้งหมดได้จึงมีความนิยม ดังเห็นจากห้องแถว H18 และ H44 ต่อมาประตูบานเพี้ยมลูกฟัก (H40) ที่มีอุปกรณ์บานพับที่แข็งแรงรับน้ำหนักบานได้มากขึ้น และต่อมาประตูบานเพี้ยม (H11) ได้พัฒนาให้สามารถมองเห็นภายนอกได้และยังเป็นการนำแสงเข้ามาภายในด้วย ประตูเหล็กยึด 2 ชั้น มีความสะดวกในการใช้งาน มองเห็นภายนอก ระบายอากาศติดต่อซื้อขายได้แม้ปิดประตู มีความคงทน ป้องกันขโมย พบ 25 หลัง มีทั้งแบบวางตรงและวางโค้ง และเมื่อวิธีการค้าขายเริ่มซบเซาลง คนรุ่นที่ 2 เริ่มแก่ตัว คนรุ่นใหม่เริ่มเดินทางไปทำงานในสำนักงาน จึงเกิดประตูที่ตอบสนองเพียงเพื่อการอยู่อาศัยเพิ่มมากขึ้น ประตูกระจกอะลูมิเนียม (H20) เข้าสู่ชุมชน เพราะมีความสะดวกในการเลื่อนเปิดปิดมองเห็นภายนอกได้ชัดเจน ติดมุ้งลวดระบายอากาศหรือปิดเพื่อเปิดเครื่องปรับอากาศได้ ชาวบ้านมักจะใช้กระจกสีดำเพื่อให้เกิดความเป็นส่วนตัวด้วย นอกจากนี้ห้องแถว H04 ยังติดประตูเหล็กยึดไว้ชั้นนอก เพื่อความปลอดภัยด้วย ประตูไม้ลูกฟักบานเปิดคู่ ติดประตูเหล็กชั้นใน H41 ประตูบานเปิดไม้ลูกฟัก (H07) ใช้งานสะดวก มีความแน่นหนา ทึบแสงแสดงฐานะทางครอบครัว ต่อมาประตูบานไม้ตีชิดทึบแสง (H18) เรียบง่ายและน้ำหนักเบา ถัดมามีประตูไม้บานเปิดลูกฟักกระจก (H06) มองเห็นภายนอกได้ และพัฒนาให้เป็นประตูบานเลื่อนลูกฟักกระจก (H29) เพื่อประหยัดพื้นที่ได้มากขึ้น ประตูผสมผสานในบ้านหลังเดียวที่ห้องแถว 2 คูหา H05, H40 เป็นประตูยาวตลอดช่วงเสา เว้นพื้นที่สำหรับประตูบานเดี่ยวใช้ในการเข้าออกได้สะดวก ประตูพลาสติกพับ (H01) เลือกใช้ด้วยเหตุผลที่ว่า เจ้าของบ้านกำลังปรับปรุงมีบ้านอยู่ในละแวกเดียวกันหลายหลัง

2) **แผงเหนือประตู** แบบดั้งเดิมเป็นระแนงทำจากแผ่นไม้ตีเว้นช่องแนวตั้ง มี 3 แบบ คือ 1) แบบไม้หน้ากว้างเว้นช่องสลับกับไม้หน้าแคบ ได้แก่ H01, H03, H14, H31, H34, H44 2) แบบระยະหน้าไม้เท่าๆ กับระยະช่องว่าง ได้แก่ H21, H24, H30, H36, H45 และ 3) แบบระยະช่องแคบกว่าระยະหน้าไม้ ได้แก่ H35 และ H42 ในด้านการใช้งาน ออกแบบให้สามารถระบายอากาศได้ดี เมื่อมีการปิดประตู แผงเหนือประตูนี้เป็นที่นิยมในอดีต เห็นได้ว่าการใช้งานแพร่หลายในตลาดเก่าหลายแห่ง นอกจากนี้ยังมี ระแนงไม้แบบกากบาท (H17) และระแนงไม้แบบเฉียงทางเดียว (H19)

แผ่นไม้ตีชิด พบ 14 หลัง เป็นรูปแบบที่พัฒนาต่อมาจากแบบดั้งเดิม เมื่อชาวบ้านเปลี่ยนมาใช้ประตูเหล็กยึดที่มีการระบายอากาศดีแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องมีระแนงเหนือประตู ที่ประสบปัญหาฝุ่นและแมลงรบกวน รูปแบบไม้ตีชิดยังสามารถแบ่งได้อีก 4 ชนิด คือ 1) แบบไม้ตีตั้งซ้อนเกล็ดคล้ายฝ้ายสายบัว H16, H31, H32, H33 2) แบบไม้ตีแนวตั้งปิดคิ้วระหว่างแผ่นห้องแถว (H23) 3) แบบไม้ตีชิด H02, H06, H25, H26, H27, H27, H37, H41 4) แบบตีเกล็ดนอน H13, H46 เป็นรูปแบบที่พัฒนาโดยการนำวัสดุเก่ามาใช้ตอบสนองวิถีชีวิตในขณะเปลี่ยนผ่านไปสู่ห้องแถว

โครงสร้างปูน ซึ่งแผงเหนือประตูจะมีความทึบตัน เพราะไม่ต้องการช่องระบายอากาศ แต่ยังต้องการแสง แผงปูน ตกแต่งด้วยแผ่นไม้ (H02) มีการใช้ประตูแบบเหล็กยึด มีการตกแต่งแผงเหนือประตูด้วยแผ่นไม้เก่าที่นำมาทำสีใหม่ เรียงกันเป็นรูปวงโค้งเกือกม้า (Arch) สื่อถึงประสบการณ์ที่ได้พบเจอรูปแบบนี้มาจากห้องแถวที่เป็นซุ้มโค้งแบบ สถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล เมื่อแผงระบายอากาศเหนือประตูเริ่มลดบทบาทลง มีการปรับเปลี่ยนมาใช้แผงทึบปิด วัสดุต่างๆ ได้แก่ ไม้ลอนลูกฟูก พบ 1 หลัง (H43) วัสดุกระจกช่องแสง พบจำนวน 4 หลัง (H05, H07, H29, H41) วัสดุสังกะสีเรียบ พบ 1 หลัง (H12) วัสดุเซลโลกรีตแผ่นเรียบ พบ 1 หลัง (H22) แผ่นเมลามีนลวดลายไม้ พบ 1 หลัง (H28) ขณะที่ลักษณะกายภาพแผงเหนือประตูมีการปรับเปลี่ยนไปนั้น ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญเข้ามากระทบต่อบรรยากาศ ของตลาด คือ หลังคาทางเดินกลาง ที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดความสะดวกสบายป้องกันแสงแดดลมฝน การปรับปรุงห้อง แถวจึงมีการสร้างให้สัมพันธ์กัน โดยเฉียงไม่ให้ชนกับหลังคาทางเดินกลาง ห้องแถวบางหลังมีการรื้อพื้นที่ชั้นบนออก หรือตีแผงผนังชั้นบนทึบไปเลย H09, H10, H35, H37, H39 ซึ่งน่าจะเป็นรูปแบบดั้งเดิมด้วย

3) **ชายคา** รูปแบบชายคาที่พบทำจากโครงไม้มุงกระเบื้องลอนคู่ ไม่มีการตีระแนงหรือฝ้าใต้ชายคา ซึ่งน่าจะเป็นรูปแบบดั้งเดิม มีทั้งแบบหลังคาจั่วมะนิลา และแบบปั้นหยา ทั้งนั้นจั่วตั้งฉากและขนานกับหลังคาทางเดินกลาง ต่อมามีการก่อสร้างหลังคาโครงสร้างเหล็กทางเดินกลางยาวคลุมตลอดพื้นที่ระหว่างห้องแถวทั้งสองฟากฝั่ง ทำให้เห็นถึงการปรับตัวที่จะอยู่ร่วมกับหลังคาทางเดินกลางนี้ด้วย รูปแบบชายคาห้องแถว ที่มีผนังและประตูเป็นระแนบเดียวกัน คือ ยื่นชายคามาบรรจบกับหลังคาทางเดินกลางและติดรางน้ำฝนปิดรอยต่อ ชายคาแบบนี้จะอยู่สูงกว่าหลังคาทางเดิน กลาง ค่อนข้างมาก ถัดมาคือชายคาห้องแถวที่ยื่นออกมาไม่ถึงหลังคาทางเดินกลาง ทำให้ต้องแก้ปัญหาในการต่อเติม เพิ่มเพื่อให้สามารถติดตั้งรางน้ำฝนได้ ทำให้เห็นว่าการซ้อนชายคาขึ้นไป ได้แก่ H08, H27, H29 ส่วนห้องแถวบาง หลัง (H36) ที่หลังคาทางเดินกลางยื่นเข้าไปถึงตัวบ้าน ทำให้ต้องรื้อพื้นที่ชั้นบนเหลือให้เห็นเสาและคานปรากฏอยู่ จากการวิเคราะห์สรุปลักษณะทางกายภาพของชายคา พบว่า ห้องแถวในอดีต มี 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบห้องแถว ชั้นเดียว ที่มีชายคายื่นออกมาคลุมพื้นที่หน้าบ้าน 2) รูปแบบห้องแถว 2 ชั้น ที่มีพื้นที่ชั้นบน (ภาพที่ 8B) หรือมีระเบียง ชั้นบนยื่นออกมาคลุมพื้นที่หน้าบ้าน 3) รูปแบบห้องแถว 2 ชั้น ที่มีชายคาอยู่สูง และมีชายคาชั้นล่างคลุมพื้นที่หน้า บ้านด้วย นอกจากนี้พบรูปแบบการตกแต่งใต้ฝ้าหลายแบบ เริ่มจากแบบเปลือยเห็นโครงหลังคา พบจำนวน 28 หลัง (ร้อยละ 60.9) แบบที่มีการตกแต่งใต้ชายคา ด้วยวัสดุต่างๆ ได้แก่ ระแนงไม้ระบายอากาศ (H05, H25, H41) ฝ้าเรียบ สีขาวตีขัดและฝ้าเรียบสีขาวเว้นร่องสีดำ H08 (มีการตกแต่งค้ำยันแบบโค้ง), H23, H29, H33 แบบที่ปิดใต้ฝ้าทึบด้วย ไม้ตีขัดตีระบายชายคารูปหยดน้ำ แบบเรือนขนมปังจิง (H27)

4) **พื้นที่หน้าบ้าน** ในอดีตพื้นที่หน้าบ้านนั้นไม่มีการล้อมรั้ว เนื่องด้วยกิจกรรมการค้าขายสินค้า มีความ คึกคัก ผู้คนเข้ามาจับจ่ายใช้สอย ย่อมต้องการความสะดวกในการใช้งาน พบว่า มีห้องแถวที่ไม่ล้อมรั้ว จำนวน 35 หลัง (ร้อยละ 76.1) เมื่อสังเกตจากวัสดุพื้นไม้ซึ่งเป็นที่นิยมและหาได้ง่ายในอดีต พบห้องแถวจำนวน 20 หลัง จาก 35 หลัง มีการปูพื้นหน้าบ้านด้วยแผ่นไม้ทั้งแบบแนวขวางและแนวลึท โดยทิศทางการปูไม้แนวลึท พบจำนวน 3 หลัง ซึ่งเป็น วิธีการปูแบบโบราณ (H35, H45, H46) โดยห้องแถว H35 นั้น เป็นการปูไม้ที่มีความสัมพันธ์กับประตูแผ่นไม้แบบถอด ออกได้ ส่วนการปูไม้ในแนวขวาง มีจำนวน 17 หลัง (ร้อยละ 37) เกิดจากการปรับเปลี่ยนมาใช้ประตูเหล็กยึด หรือ ประตูบานพับม จึงนำไม้จากประตูเก่าที่ไม่ได้ใช้งานมาใช้เป็นไม้ สำหรับปูพื้นแทน วิธีการปูพื้นมีการปรับไปในทิศทาง เดียวกับการปูไม้ภายในบ้านซึ่งส่วนใหญ่เป็นการปูแบบแนวขวางทั้งสิ้น อีกทั้งการจบงานไม้ที่ปูแบบแนวขวางก็สามารถ ทำได้เรียบร้อยและสะดวกกว่าการปูไม้แบบแนวลึท พื้นที่หน้าบ้าน จำนวน 10 หลัง (ร้อยละ 21.7) มีการล้อมรั้วด้วย ลูกกรงเหล็กแนวตั้ง จำนวน 6 หลัง เป็นประตูแบบเปิดจำนวน 4 หลัง ประตูแบบเลื่อน จำนวน 2 หลัง เป็นแบบเหล็ก

ตะแกรงตาตาราง 1 หลัง แบบเหล็กดัดลวดลายเทวดา 1 หลัง แบบลูกกรงไม้กลึงทรงปล้องอ้อย จำนวน 1 หลัง และแบบไม้ทาสีแนวตั้งมีกรอบกากบาทมีรูปดอกไม้ตรงกลาง บนราวรั้วมีหัวเสารูปดอกบัว 1 หลัง และมีการกันขอบเขตพื้นที่ด้วยม้านั่งที่ก่อด้วยปูนขึ้นมา วัตถุประสงค์ของการล้อมรั้ว เพื่อให้เกิดความเป็นส่วนตัว ป้องกันคนภายนอก กันไม่ให้สุนัขหรือแมวมาซัดถ่าย แต่ชาวบ้านก็ยังคงให้ความสำคัญกับความโปร่งของรั้วที่ทำให้แต่ละบ้านยังสามารถพูดคุย มองเห็น และรับรู้วิถีชีวิตของเพื่อนบ้าน เป็นพื้นที่รับรองแขก อาสาสมัครที่มาตรวจสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ

5) **วัสดุปูพื้น** กระเบื้องเข้ามาแทนที่วัสดุไม้ พบว่ามีการปูพื้นด้วยกระเบื้องจำนวน 15 หลัง (ร้อยละ 32.6) และมีการใช้พื้นปูนจำนวน 8 หลัง (ร้อยละ 17.4) โดยมี 1 ใน 8 หลัง มีการผสมปูนเป็นสีแดง นอกจากนี้ยังมีการปูด้วยหินอ่อน จำนวน 2 หลัง (ร้อยละ 4.3) องค์ประกอบที่มาพร้อมการก่อสร้างพื้นหน้าบ้าน ได้แก่ ทางลาด สามารถเห็นได้ชัดเจนจำนวน 4 หลัง (H08, H25, H33, H40) สะท้อนว่ามีการใช้รถเข็นในการขนของขึ้นบ้านในสมัยก่อน แม้ว่าห้องแถว H40 จะมีการปรับเปลี่ยนให้ทันสมัยแล้ว ซึ่งมีการทำบันไดและทางลาด เนื่องจากมีการปรับพื้นหน้าบ้านให้สูงขึ้น และมีการเพิ่มกระเบื้องปูที่ก่อขึ้นมาสำหรับปลูกต้นไม้ และปูพื้นด้วยกระเบื้องที่มีลวดลายแบบประแจจีน ผสมผสานกับกระเบื้องเคลือบลาวลาดเรขาคณิตแบบศิลปะโมกุล เรียกว่า อาระเบสก์ (Arabesque) (ปัญญา เทพสิงห์, 2548, น.421)

6) **เครื่องเรือน** ม้านั่งแบบไม้เก่าเป็นม้านั่งยาวนั่งได้หลายคน พบ 10 หลัง (ร้อยละ 46) มีการใช้เก้าอี้ม้าหินจำนวน 7 หลัง พบเก้าอี้ไม้กิ่งนอน 1 หลัง เก้าอี้พลาสติกกิ่งนอน 1 หลัง สะท้อนว่าคนในชุมชนเริ่มสูงวัย สำหรับห้องแถวที่มีการปรับปรุงในระยะหลังมักจะสร้างที่นั่งหน้าบ้านแบบก่อปูนเป็นม้านั่งรูปแบบตัวไอ พบจำนวน 3 หลัง ม้านั่งก่อปูนรูปแบบตัวแอล จำนวน 8 หลัง ในจำนวนม้านั่งแบบก่อปูนนี้มีการใช้เสารับน้ำหนักแบบทรงกระบอก 2 หลัง เสาทรงคนโท 3 หลัง และแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า 2 หลัง พบโต๊ะแคร์ไม้เก่าวางสินค้า จำนวน 9 หลัง เคาน์เตอร์ไม้เก่าจำนวน 3 หลัง สะท้อนวิถีชีวิตการค้าขายในอดีตยังปัจจุบัน นอกจากนี้ยังพบชั้นวางเหล็ก 1 หลัง ในห้องแถวที่ค้าขายของใช้เบ็ดเตล็ด

7) **พื้นที่ความเชื่อ** ลักษณะทางกายภาพที่พบเห็นของบรรยากาศหน้าบ้าน พบว่า มีที่ปักธูป แบบ 2 ฝั่ง จำนวน 9 หลัง หมายถึงความเชื่อเกี่ยวกับเทพทวารบาล (หมิงซิ่ง) ที่ช่วยการป้องกันสิ่งชั่วร้ายให้มีแต่คนดีเข้ามา และหากเป็นสิ่งอัปมงคลที่ร้ายแรงหลุดผ่านประตูเข้ามา ก็จะเจอกับตุ้जूเอี้ยะที่ป้องกันครอบครัวของเราให้ปลอดภัยได้ กิจวัตรประจำวันในการจุดธูปไหว้เจ้าที่ หรือที่ชาวจีนเรียกว่า ตุ้जूเอี้ยะ แล้วนำมาปักไว้ที่หมิงซิ่งหน้าบ้านทั้งสองฟากฝั่ง โคมจีนมีการประยุกต์ให้มีขนาดเล็กกะทัดรัด พบ 1 หลัง กระจกแปดเหลี่ยม พบ 4 หลัง สี่ล้อ การแก๊เคล็ด การปรับสมดุล ความเชื่อเรื่องฮวงจุ้ย สำหรับห้องแถวที่ตั้งอยู่บนทางแยก กระจกสี่เหลี่ยมผืนผ้า พบ 2 หลัง แผ่นยันต์อักษรจีน พบ 11 หลัง ป้ายอักษรจีนอันเป็นมงคลแบบยาว พบ 3 หลัง สะท้อนวัฒนธรรมชาวจีนที่นับถือเทพเจ้าและบรรพบุรุษ ชาวบ้านยังมีการผสมผสานวัฒนธรรมแบบชาวพุทธ และสังคมไทย พบว่า มีการติดธงชาติ ธงเหลือง และธงฟ้า การเจิมผนังและปิดทอง การแขวนปลาตะเพียนไว้ตรงแผงเหนือประตูบ้าน การตั้งศาลบูชา ลักษณะทางกายภาพอีกประการของห้องแถวที่นี้ยังสะท้อนผ่านป้ายเหนือประตูด้วย

8) **ป้ายชื่อบ้าน** นับว่าเป็นสิ่งที่จดจำ และความน่าเชื่อถือ ในอดีตมักใช้ป้ายไม้เขียนชื่อร้าน แขวงไว้กึ่งกลางเหนือประตู มีการใช้ป้ายไม้ทั้งสิ้น 17 หลัง ด้วยโทนสีต่างๆ ได้แก่ ป้ายไม้สีดำอักษรสีทอง พบ 3 หลัง ป้ายไม้สีแดงอักษรสีทอง พบ 3 หลัง ป้ายไม้สีแดงอักษรสีขาว พบ 1 หลัง ป้ายไม้สีขาวอักษรสีทอง พบ 1 หลัง ป้ายไม้สีขาวอักษรสีแดง พบ 1 หลัง ป้ายไม้สีธรรมชาติอักษรสีทอง พบ 7 หลัง โดยป้ายที่มีความเก่าแก่พบที่ห้องแถว H02, H07, H09, H12, H14, H16, H32, H39, H40 ถัดมาเป็นป้ายแบบสิ่งทำ สมัยต่อมาเป็นลักษณะของอักษรโลหะสีทองพบที่ห้อง

แถว H28 ป้ายพลาสติกห้องแถว H11 ป้ายไม้อักษรสีทอง H06, H20, H21 ป้ายพลาสติกสีน้ำเงินอักษรสีขาวห้องแถว H22, H41, H42, H43, H45 ป้ายพลาสติกสีเขียวอักษรสีขาว ห้องแถว H39 ด้วยตลาดเก่าแห่งนี้มีการประชาสัมพันธ์เป็นสถานที่ท่องเที่ยววิถีชุมชน จึงมีการติดป้ายประชาสัมพันธ์บริเวณห้องแถวที่เป็นเส้นทางตัดผ่าน (H13, H15) หรือจุดถ่ายรูป (H44, H45) ให้กับนักท่องเที่ยว ชาวบ้านมีความผูกพันกับป้ายโบราณของตระกูลและนำมาใช้ตกแต่งผสมผสานความเป็นสิริมงคล ได้แก่ ห้องแถว H02, H07, H39, H40

9) **ผนัง** ในห้องแถวสมัยปัจจุบันนี้มีการพัฒนารูปแบบจากสมัยก่อน ซึ่งไม่ค่อยจะพบว่า มีผนังปรากฏขึ้นบริเวณหน้าบ้าน เนื่องจาก วิถีชีวิตค้าขายในห้องแถว คือ การเปิดประตูให้กว้างที่สุด เพื่อให้ลูกค้าเห็นสินค้าและสะดวกในการขนส่ง ส่วนใหญ่เราเจอพบ ผนังชั้นล่าง ในห้องแถวแบบปัจจุบัน ได้แก่ ห้องแถวที่เป็นโครงสร้างคอนกรีตเสริมเหล็ก พบ 3 หลัง ที่เป็นผนังปูน (H06, H07, H20) และพบผนังแบบอิฐบล็อกแก้ว (H06) ซึ่งมีประตูที่เป็นบานเปิด พบผนังไม้ตีเกล็ดนอน (H18) ผนังไม้ตีขีด (H41) ล้วนเป็นห้องแถวที่มีการปรับปรุงเพื่อการอยู่อาศัยทั้งสิ้น สำหรับผนังชั้นบนพบลักษณะไม้ฝาตีซ้อนเกล็ดนอน พบ 3 หลัง ผนังไม้แนวตั้ง พบ 1 หลัง อันเป็นลักษณะที่พบในอดีต กล่าวคือ ห้องแถว H04 เป็นผนังแบบผสมไม้ตีซ้อนเกล็ดนอนกับเกล็ดตั้ง ส่วนห้องแถว H06, H13 เป็นไม้ตีเกล็ดนอน

10) **หน้าต่าง** หากหน้าต่างอยู่บริเวณชั้นล่าง มักจะเป็นห้องแถวที่มีการปรับตัวตามวิถีชีวิตของการอยู่อาศัยไปแล้ว ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนเอาประตูที่เปิดกว้างทั้งหมดออก แล้วสร้างประตูบานเปิดและผนังเพิ่มเข้ามา รูปแบบหน้าต่างที่พบในห้องแถวชั้นล่าง ได้แก่ หน้าต่างไม้ลูกฟักกระจก (H06, H41) หน้าต่างไม้แบบตีขีด (H7) หน้าต่างกระจกบานเกล็ดติดเหล็กตัด (H18) การมีหน้าต่างชั้นล่างทำให้มองเห็นความเคลื่อนไหวภายนอกได้ และเลือกใช้กระจกสีดำเพื่อความเป็นส่วนตัว บางหลังติดเหล็กตัดเพื่อความปลอดภัย สำหรับบริเวณผนังชั้นบน พบหน้าต่างในห้องแถวแบบดั้งเดิม (H12) ซึ่งเป็นบานหน้าต่างแบบแผ่นไม้ตีขีด ติดเหล็กตัด หน้าต่างบานไม้ตีขีดพบในห้องแถวแบบปรับปรุง (H4) ซึ่งมีการใช้ประตูกระจกรอบอะลูมิเนียมและมีการนำผ้าไม้เก่ามาใช้บริเวณผนังชั้นบนด้วย

สรุปผลการศึกษา

ลักษณะกายภาพของห้องแถวตลาดเก่าก็กพระยามีความคล้ายคลึงกับรูปแบบบ้านทรงบังกะโลเป็นอย่างมาก อันมีลักษณะเด่น คือ ความเรียบง่ายด้วยวัสดุไม้ที่มีการแปรรูปในช่วงพ.ศ. 2508 เรื่อยมา เรือนไทยมีเอกลักษณ์ของหลังคาทรงสูง บ้านทรงบังกะโลหลังคาเตี้ยได้รับอิทธิพลแบบตะวันตกผสมผสานเข้ากับรูปแบบห้องแถวไม้แบบจีนที่เป็นทั้งที่อยู่และร้านค้า จนเกิดเป็นลักษณะที่มีร่วมกันในหลายพื้นที่ ด้วยลักษณะของห้องแถวที่มีประตูเปิดกว้างเอื้อต่อการค้าขาย เปิดพื้นที่โล่งหน้าบ้านเป็นทางสัญจรของสินค้าและผู้คนที่มาพบปะกัน ปัจจุบันมีการกั้นพื้นที่หน้าบ้านด้วยม้านั่ง และรั้วเหล็ก ด้วยเหตุที่ไม่ได้อยู่บ้านตลอดเวลาเช่นอดีต แต่ยังคงมีปฏิสัมพันธ์ในด้านมุมมองและเสียงกับเพื่อนบ้าน ห้องแถว 1-2 ชั้น มีช่องแสงเหนือประตู พื้นที่ชั้นบนแสดงร่องรอยของระเบียงและห้องนอน หลังคาแบบจั่ว มะนิลาและปั้นหย่า ชายคาไม้กั้นผ้า เป็นที่นิยมและมีความคล้ายกับตลาดเก่าตามลุ่มน้ำสำคัญหลายแห่ง เช่น ตลาดบ้านใหม่ ฉะเชิงเทรา ชุมชนในเขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ ตลาดวังกรด พิจิตร ตลาดบางหลวง นครปฐม ตลาดสามชุก สุพรรณบุรี ตลาดอัมพวา สมุทรสาคร ตลาดท่าม่วง กาญจนบุรี เป็นต้น

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมร่วมกับพัฒนาการห้องแถว (ตารางที่ 1) พบว่า องค์ประกอบที่มีลักษณะร่วมกันมาก ได้แก่ ประตูเหล็กยึด พบในทุกพัฒนาการ โดยมีความสัมพันธ์กับห้องแถวที่ทำการค้า แต่ไม่สัมพันธ์กับห้องแถวสมัยใหม่ที่เน้นเพียงวิถีการอยู่อาศัย แฉงเหนือประตู แผ่นไม้ตีเว้นร่องและตีขีดแนวตั้ง พบในทุกพัฒนาการ ป้ายชื่อบ้านที่ทำจากอักษรสีทองแผ่นไม้ธรรมชาติ พบในทุกพัฒนาการ และผนังชั้นบนแผ่นไม้ตีเกล็ดนอน

พบในทุกพัฒนาการ ชายคาค้ำยันไม้ พบในทุกพัฒนาการ พื้นที่หน้าบ้านแบบไม่ล้อมรั้ว พบในทุกพัฒนาการ เครื่องเรือน
ม้านั่งไม้เก้าแบบลอยตัว ไม่พบในพัฒนาการแบบที่ 3 พื้นที่หน้าบ้านปูแผ่นไม้ ไม่พบในพัฒนาการแบบที่ 3 พื้นที่ความ
เชื่อ การติดธงชาติที่เสา การปักธงที่ประตูชายขวา และการติดแผ่นยันต์อักษรจีน พบในทุกพัฒนาการ ผนังชั้นล่างปูน
ทาสี พบเฉพาะในพัฒนาการแบบที่ 4

องค์ประกอบหลักที่มีร่วมกันนั้น มีการปรับเปลี่ยนอิสระตามวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย แต่องค์ประกอบที่ถือได้
ว่าเป็นเอกลักษณ์สำคัญของห้องแถวที่มีร่วมกัน 4 ประการ ได้แก่ 1) พื้นที่ลานหน้าบ้าน จะเห็นได้ว่า แม้พัฒนาการ
รูปแบบห้องแถวจะเปลี่ยนไป แต่การใช้งานพื้นที่นี้ยังคงสำคัญ โดยเน้นการเปิดโล่ง เป็นที่ค้าขาย นั่งคุย ได้ยินได้เห็น
เพื่อนบ้านและผู้คนที่เข้ามาขยตลาด แม้จะมีการกันรั้วเตี้ย ก่อม้านั่ง เพื่อความเป็นส่วนตัวบ้างก็ตาม 2) แผงไม้เหนือ
ประตูทั้งแบบตีเว้นช่องและแบบตีชิด การเว้นร่องช่วยให้เกิดการระบายอากาศและแสงลอดเข้ามา เหมาะกับการค้าขาย
การปรับรูปแบบให้เป็นไม้ตีชิด ทำให้สะดวกในการกันแมลงและติดเครื่องปรับอากาศได้ 3) ประตู การออกแบบช่วง
ประตูให้เต็มช่วงเสา ในรูปแบบต่างๆ เช่น แผ่นไม้ บานเพ็ชรม เกลี้ยยึด อะลูมิเนียมบานเลื่อน เป็นต้น มีการปรับตาม
ความสะดวกในการเปิดปิด และวิถีชีวิตที่มีการทำงานนอกบ้าน 4) ชายคาและผนังชั้นบน รูปแบบชายคาไม้ที่ดูโปร่ง
เบาแสดงถึงรูปแบบดั้งเดิม การยื่นพื้นระเบียงและผนังชั้นบนออกมา ผนังตีไม้ซ้อนเกล็ดแนวตั้งและแนวนอนแม้จะดู
ทึบตันไปบ้างตามการปรับตัวเพื่อเป็นพื้นที่รองรับสมาชิกในครอบครัว สำหรับองค์ประกอบรอง เช่น ป้ายชื่อบ้าน พื้นที่
ความเชื่อ เครื่องเรือน วัสดุพื้น นั้น แม้ไม่ได้ส่งผลต่อเอกลักษณ์ของห้องแถวมากนักแต่ก็มีความสำคัญที่แสดงออกถึง
วัฒนธรรมของผู้อยู่อาศัยได้เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะสำหรับวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้เป็นการเก็บข้อมูลลักษณะกายภาพของรูปด้านหน้าอาคาร ที่แสดงถึงบรรยากาศและภาพลักษณ์
ของห้องแถวเท่านั้น หากมีการเก็บข้อมูลลักษณะรูปด้านอื่นๆ หรือ องค์ประกอบต่างๆ ภายในห้องแถว จะทำให้เห็น
มิติทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้ได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล
รัตนโกสินทร์ ขอบพระคุณอาจารย์ธัญญาปณีย์ เลิศสิทธิพันธ์ ลุงกริช ป้าขาว ป้าหมวย ป้าทศวรรณ ป้าอารีย์ สำหรับการ
สละเวลาให้ข้อมูลที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง

เอกสารอ้างอิง

กฤตพร หัวหาญ (2561). วิถีท้องถิ่นและผังกายภาพของตลาดชุมชนริมบริเวณริมแม่น้ำท่าจีน กรณีศึกษา

จังหวัดสุพรรณบุรีและจังหวัดนครปฐม. *วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.* 20(26) สืบค้น

จาก <https://so04.tci-thajjo.org/index.php/archkmitl/article/view/132386/99419>

กริช แก้วกัลยา. (2560, 24 กันยายน). เจ้าของบ้านหมายเลข 16 [บทสัมภาษณ์].

ชัชวาล สุวรรณสวัสดิ์. (2561, 13 พฤศจิกายน). ประตูเหล็กยึด อิทธิพลยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมที่บุกเข้ายึดบ้าน

ตึกแถวจนเป็นภาพจำไปทั่วไทย. *The Could*, สืบค้นจาก <https://readthecloud.co/architect-fold-ing-metal-door/>

- ทัศนวรรณ เชนังดิทรัพย์. (2560, 24 กันยายน). เจ้าของบ้านหมายเลข 45 [บทสัมภาษณ์].
- น ณ ปากน้ำ. (2555). *แบบแผนบ้านเรือนในสยาม* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ปัญญา เทพสิงห์ และ วุฒิ วัฒนสิน. (2547). *ลวดลายตกแต่งหน้าอาคารชิโน-ปอร์ตุเกสในจังหวัดภูเก็ต* (รายงานวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์). สืบค้นจาก <https://kb.psu.ac.th/psukb/handle/2553/5354>
- ปยุตยชวีภา เสนาคำ และเอกพล สิริชยันนท์. (2560). การศึกษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมของชุมชนริมน้ำจันทบูรเพื่อเป็นแนวทางการออกแบบสภาพแวดล้อมภายในร้านค้า. *วารสารสิ่งแวดล้อมสรรค์สร้างวิจัย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 16(1), 41-54.
- พรพรรณ สันธนาคร และสุพิชชา โตวิชัย. (2559). พัฒนาการรูปแบบเรือนแถวค้าขายพื้นถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*. 9(1) สืบค้นจาก <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/61879/51006>
- มันชญา วาจกวีศุทธิ์. (2548). *เสนาสน์จรรยาชนตลาคริมน้ำ : พิพิธภัณฑน์มีชีวิต*. กรุงเทพฯ: อีโคโมสไทย.
- วีระ อินพันทั้ง. (2554). การกลายรูปในเรือนลาวโขง. *วารสารหน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย*. 1(7) สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/NAJUA/article/view/16620/15040>
- ศิริวรรณ ศิลภาพรนนท์. (2556). *เอกลักษณ์ชุมชนริมน้ำ: แม่กลองและบางปะกง*. กรุงเทพฯ: สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สกินเนอร์, วิลเลียม จี. (2529). *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*. (พรณี ฉัตรพลรักษ์, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สีบพงศ์ จรรย์สืบศรี. (2559, 12 มกราคม). เอกสารประกอบการบรรยายวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา. *Issuu*, สืบค้นจาก <https://issuu.com/suebpongchans/docs/vernarchbook58>
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2557). *ลำนลำพญา: เลบียงความรู้คู่การท่องเที่ยวตามสายน้ำลำพญา*. นครปฐม: ศูนย์สยามทรรศน์ศึกษา และศูนย์ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อังคณา แสงสว่าง. (2550). *บทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีนในจังหวัดฉะเชิงเทราระหว่าง พ.ศ. 2398-2475*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร). สืบค้นจาก http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/His/AUNGKANA_S.pdf

